

Światowa deklaracja UNESCO *Szkolnictwo wyższe w XXI wieku: od wizji do działania*¹

PREAMBUŁA

W przededniu nowego stulecia obserwujemy występowanie bezprecedensowej potrzeby wielkiego zróżnicowania szkolnictwa wyższego. Rośnie świadomość znaczenia tego szkolnictwa dla rozwoju społeczno-kulturalnego i gospodarczego oraz dla kształtowania przyszłości, w której młodsze pokolenia winny posiadać nowe umiejętności, wiedzę i idee. Szkolnictwo wyższe obejmuje wszystkie typy studiów I i II stopnia, na poziomie szkoły ponadśredniej, prowadzonych przez uniwersytety i inne placówki edukacyjne, które zostały uznane przez odpowiednie władze państwowe za instytucje szkolnictwa wyższego².

We wszystkich krajach przed szkolnictwem wyższym stoją wielkie wyzwania i trudności. Są one związane z finansowaniem, z potrzebą zapewnienia równych warunków studiowania i dostępności do studiów, z koniecznością doskonalenia nauczycieli akademickich, z potrzebą edukacji polegającej na rozwoju umiejętności, podnoszenia i utrzymania jakości kształcenia, badań oraz usług świadczonych przez instytucje szkolnictwa wyższego, dostosowywania treści programów do potrzeb zewnętrznych, zwiększania możliwości zatrudniania absolwentów, a także z koniecznością zawierania umów zapewniających efektywną współpracę międzynarodową i sprawiedliwy podział wynikających z niej korzyści. Jednocześnie przed szkolnictwem wyższym stoją wyzwania związane z nowymi możliwościami, wynikającymi z zastosowania technologii pozwalających lepiej tworzyć, upowszechniać, udostępniać i sprawdzać wiedzę, a także zarządzać wiedzą. Należy zapewnić dostęp do tych technologii na wszystkich poziomach edukacyjnych.

---

¹ Publikowana tu *Światowa deklaracja...*, a także *Program ramowy priorytetowych działań na rzecz zmian oraz rozwoju szkolnictwa wyższego* zostały uchwalone przez światową konferencję UNESCO (Paryż, 5–9 października 1998 r.).

² Definicja przyjęta przez Konferencję Generalną UNESCO na jej 27. posiedzeniu (listopad 1993) w dokumencie *Rekomendacje dotyczące uznania studiów i kwalifikacji w szkolnictwie wyższym*.

Druga połowa obecnego stulecia przejdzie do historii szkolnictwa wyższego jako okres jego najbardziej spektakularnej ekspansji, nastąpił bowiem ponadsześciokrotny wzrost liczby studentów w skali światowej: z 13 mln w 1960 r. do 82 mln w 1995 r. Był to zarazem okres dalszego poszerzania się rozziwu, już i tak ogromnego, między krajami rozwiniętymi i rozwijającymi się, a zwłaszcza najslabiej rozwiniętymi, w zakresie dostępności do studiów. Był to także okres rosnącej stratyfikacji społeczno-ekonomicznej i coraz większego zróżnicowania możliwości edukacyjnych w poszczególnych krajach, nawet tych najbardziej rozwiniętych i najbogatszych. Bez istnienia odpowiednich instytucji szkolnictwa wyższego oraz instytucji badawczych, stanowiących „masę krytyczną”, bez wykwalifikowanych i wykształconych ludzi, żaden kraj nie może zapewnić sobie prawdziwie endogenicznego i wszechstronnego rozwoju, a kraje rozwijające się i najslabiej rozwinięte nie będą mogły zlikwidować przepaści dzielącej je od państw wysoko rozwiniętych. Dzielenie się wiedzą, współpraca międzynarodowa oraz nowe technologie stwarzają szanse zlikwidowania tej przepaści.

Szkolnictwo wyższe dało wiele dowodów swej żywotności, a także zdolności do przeprowadzania oraz inicjowania zmian i postępu społecznego. Dzięki zakresowi i tempu tych zmian społeczeństwo stawało się coraz bardziej „oparte na wiedzy”; w efekcie sfery szkolnictwa wyższego i badań naukowych stały się obecnie istotnymi czynnikami rozwoju kulturalnego, społeczno-gospodarczego i środowiskowego jednostek, społeczeństw oraz narodów. Samo szkolnictwo wyższe stoi przed ogromnymi wyzwaniem, musi bowiem rozpocząć radykalne zmiany i przeprowadzić odnowę w skali dotychczas niespotykanej, w taki sposób, aby społeczeństwa, dotknięte obecnie kryzysem wartości, mogły odejść od celów czysto ekonomicznych i włączyć do swojego sposobu myślenia nowe wymiary, takie jak duchowość i moralność.

W celu znalezienia odpowiedzi na pytanie, jak sprostać wyżej wymienionym wyzwaniom i rozpocząć głębokie reformy w szkolnictwie wyższym na całym świecie, UNESCO zorganizowało światową konferencję *Szkolnictwo wyższe w XXI wieku: od wizji do działania*. Przygotowując tę konferencję, UNESCO wydało w 1995 r. dokument poświęcony polityce zmian i rozwoju szkolnictwa wyższego. Następnie odbyło się pięć konsultacji regionalnych (Hawana, listopad 1996; Dakar, kwiecień 1997; Tokio, lipiec 1997; Palermo, wrzesień 1997 oraz Bejrut, marzec 1998). W niniejszym dokumencie uwzględniono przyjęte tam deklaracje i plany działania.

*

My, uczestnicy światowej konferencji na temat szkolnictwa wyższego, zebrani w siedzibie UNESCO w Paryżu w dniach 5–9 października 1998 r.:

– powołując się na zasady *Karty ONZ, Powszechnej deklaracji praw człowieka, Międzynarodowego paktu o prawach gospodarczych, społecznych i kulturalnych oraz Międzynarodowego paktu o prawach obywatelskich i politycznych,*

– powołując się także na *Powszechną deklarację praw człowieka*, która w art. 26, paragraf 1 stwierdza, że „każdy ma prawo do edukacji” i że „wyższe wykształcenie będzie jednakowo dostępne dla wszystkich według zdolności” oraz akceptując podstawowe zasady *Konwencji przeciwko dyskryminacji w edukacji (1960)*, która w art. 4 zobowiązuje

państwa-strony do „jednakowego udostępniania wyższego wykształcenia wszystkim na podstawie indywidualnych zdolności”;

– uwzględniając rekomendacje głównych komisji i konferencji dotyczące szkolnictwa wyższego, m.in.: Międzynarodowej Komisji Edukacji dla XXI Wieku, Światowej Komisji Kultury i Rozwoju, 44. i 45. posiedzenia międzynarodowej konferencji ds. edukacji (Genewa 1994 i 1996), decyzji podjętych na 27. i 29. posiedzeniu Konferencji Generalnej UNESCO, zwłaszcza *Rekomendacji na temat statusu kadry akademickiej*, światowej konferencji na temat edukacji dla wszystkich (Jomtien 1990), konferencji ONZ na temat środowiska i rozwoju (Rio de Janeiro 1992), konferencji na temat wolności akademickiej i autonomii uniwersyteckiej (Sinaia 1992), światowej konferencji na temat praw człowieka (Wiedeń 1993), szczytu światowego poświęconego rozwojowi społecznemu (Kopenhaga 1994), czwartej światowej konferencji dotyczącej kobiet (Pekin 1995), międzynarodowego kongresu na temat edukacji i informatyki (Moskwa 1996), światowego kongresu na temat szkolnictwa wyższego i rozwoju kadr w XXI wieku (Manila 1997), piątej międzynarodowej konferencji na temat kształcenia dorosłych (Hamburg 1997), a zwłaszcza *Programu dla przyszłości*, realizowanego w ramach tematu 2 (Poprawa warunków i równość kształcenia), który stanowi: „Zobowiązujemy się [...] otwierać szkoły, kolegia i uniwersytety dla osób dorosłych [...] poprzez wezwanie światowej konferencji na temat szkolnictwa wyższego (Paryż 1998) do wspierania przekształceń instytucji edukacji policealnej w instytucje kształcenia ustawicznego oraz do określenia roli uniwersytetów”;

– przekonani, że wykształcenie jest podstawowym filarem praw człowieka, demokracji, zrównoważonego rozwoju i pokoju, a zatem powinno być dostępne dla wszystkich przez całe życie, oraz że konieczne jest podjęcie działań mających na celu zapewnienie koordynacji i współpracy w ramach poszczególnych sektorów i między nimi, zwłaszcza między szkolnictwem ogólnokształcącym, technicznym i zawodowym (na szczeblu licealnym i policealnym), a także między uniwersytetami, kolegiami i uczelniami technicznymi;

– wierząc, że, w tym kontekście, rozwiązanie problemów, przed którymi stoimy w XXI wieku będzie uwarunkowane wizją społeczeństwa przyszłości i rolą, jaką przypisuje się edukacji, a zwłaszcza szkolnictwu wyższemu;

– świadomi, że na progu nowego milenium obowiązkiem szkolnictwa wyższego jest zapewnienie panowania wartości i ideałów kultury pokoju oraz świadomi, że społeczność intelektualistów powinna się zorganizować w tym celu;

– uważając, że konieczność zasadniczej zmiany oraz rozwoju szkolnictwa wyższego, poprawy jego jakości i dostosowania do potrzeb społecznych, a także sprostania stojącym przed nim głównym wyzwaniom wymaga silnego zaangażowania nie tylko rządów i placówek szkolnictwa wyższego, lecz również wszystkich zainteresowanych (tzn. studentów, ich rodzin, nauczycieli, kręgów biznesu i przemysłu, publicznych i prywatnych sektorów gospodarki, parlamentów, mediów, społeczności, stowarzyszeń zawodowych i całego społeczeństwa), a ponadto wymaga większej odpowiedzialności w wykorzystaniu zasobów publicznych, prywatnych, krajowych i międzynarodowych;

– podkreślając, że systemy szkolnictwa wyższego powinny doskonalić swe umiejętności radzenia sobie w niepewnej sytuacji, dostosowywania się i wprowadzania zmian oraz odpowiadania na potrzeby społeczne, a także wspierania solidarności i równości;

powinny dążyć do utrzymania rygorów naukowych, oryginalności i obiektywności, co jest podstawowym wstępnym warunkiem utrzymania niezbędnego poziomu jakości, a ponadto powinny stawiać w centrum swego zainteresowania kształcenie studentów z uwzględnieniem kształcenia ustawicznego, tak by w nadchodzącym stuleciu umożliwić studentom pełną integrację z globalnym społeczeństwem opartym na wiedzy;

– a także wierząc, że współpraca i wymiana międzynarodowa to główne drogi wspierania oraz rozwoju szkolnictwa wyższego na świecie;

– oświadczamy, co następuje:

MISJA I FUNKCJE SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Artykuł 1. Kształcenie, szkolenie i prowadzenie badań

Stwierdzamy, że powinny być umacniane i rozwijane podstawowe cele oraz wartości szkolnictwa wyższego, zwłaszcza wkład w zrównoważony rozwój całego społeczeństwa, a przede wszystkim:

a) wykształcenie wysoko kwalifikowanych absolwentów i odpowiedzialnych obywateli, zdolnych sprostać potrzebom wszystkich dziedzin ludzkiej działalności, poprzez oferowanie odpowiednich kwalifikacji, w tym szkolenia zawodowego, łączącego wysoki poziom wiedzy i umiejętności, przy wykorzystaniu przedmiotów i treści stale dostosowywanych do bieżących oraz przyszłych potrzeb społecznych;

b) umożliwianie elastycznego kształcenia na poziomie wyższym i kształcenia ustawicznego, co da uczącym się możliwość optymalnego wyboru wejścia do systemu kształcenia i wyjścia z tego systemu, a także stwarzanie im szans indywidualnego rozwoju i mobilności społecznej dzięki kształceniu obywatelskiemu, przygotowującemu do aktywnego uczestnictwa w społeczeństwie, rozwijaniu możliwości samodoskonalenia i kształtowania indywidualnych zdolności, szacunku dla praw człowieka, dla zrównoważonego rozwoju, demokracji i pokoju;

c) rozwijanie, tworzenie i upowszechnianie wiedzy poprzez prowadzenie badań, a także zapewnianie, w ramach działalności usługowej na rzecz społeczności, wytwarzania wiedzy odpowiadającej potrzebom społecznym, by wspomagać rozwój kulturalny, społeczny i gospodarczy; wspieranie i rozwijanie badań naukowych i technicznych oraz badań w dziedzinie nauk społecznych, humanistyki i sztuk pięknych;

d) pomoc w zrozumieniu, interpretacji, zachowaniu, promowaniu oraz upowszechnianiu kultur narodowych, regionalnych, międzynarodowych i dziedzictwa historycznego, w kontekście pluralizmu i różnorodności kulturowej;

e) wspomaganie rozwoju i kultywowanie wartości społecznych poprzez przekazywanie młodzieży wartości, które tworzą podstawy obywatelstwa w społeczeństwie demokratycznym, a także przez zapewnianie krytycznego i obiektywnego punktu widzenia, umożliwiającego wybory strategiczne oraz umacnianie perspektywy humanistycznej;

f) wkład w rozwój i doskonalenie edukacji na wszystkich poziomach, w tym przez kształcenie nauczycieli.

Artykuł 2. Rola etyczna, autonomia, odpowiedzialność i funkcje prognostyczne

Zgodnie z rekomendacjami dotyczącymi statusu kadry akademickiej, przyjętymi przez Konferencję Generalną UNESCO w listopadzie 1997 r., placówki szkolnictwa wyższego, ich kadra i studenci, powinni:

a) realizować i rozwijać swe podstawowe zadania poprzez zachowanie zasad moralnych oraz przestrzeganie rygorów naukowych i intelektualnych w różnych sferach działalności;

b) dyskutować o problemach etycznych, kulturowych i społecznych z zachowaniem całkowitej niezależności i pełnej odpowiedzialności, przyjmując wobec społeczeństwa rolę autorytetu intelektualnego niezbędnego do refleksji, rozumienia i działania;

c) pogłębiać krytyczne i wybiegające w przyszłość poglądy dzięki stałemu analizowaniu pojawiających się trendów społecznych, gospodarczych, kulturalnych i politycznych, co będzie stanowić punkt odniesienia dla prognozowania, ostrzegania i zapobiegania tendencjom niepożądanym;

d) wykorzystywać własne zdolności intelektualne i prestiż moralny do obrony i aktywnego upowszechniania ogólnie przyjętych wartości, takich jak pokój, sprawiedliwość, wolność, równość, solidarność, zgodnie z kierunkami działań UNESCO;

e) wykorzystywać autonomię i wolność akademicką, rozumiane jako zbiór praw i obowiązków, przyjmując jednocześnie pełną odpowiedzialność wobec społeczeństwa;

f) odgrywać przewodnią rolę w identyfikowaniu zadań, których podejmowanie wywiera wpływ na dobro społeczeństw, narodów i społeczeństwa globalnego.

KSZTAŁTOWANIE NOWEJ WIZJI SZKOLNICTWA WYŻSZEGO

Artykuł 3. Równość dostępu do szkolnictwa wyższego

a) W myśl art. 26.1 *Powszechnej deklaracji praw człowieka* dostęp do studiów wyższych powinien zależeć od kwalifikacji, zdolności, wysiłku, wytrwałości i poświęcenia osób pragnących studiować; dostęp ten należy postrzegać w perspektywie kształcenia ustawicznego: możliwości podjęcia studiów w dowolnym czasie dzięki należytemu uznaniu uprzednio zdobytych umiejętności. W związku z tym przy zapewnianiu dostępu do kształcenia na poziomie wyższym nie można zaakceptować stosowania żadnej dyskryminacji ze względu na rasę, płeć, język czy religię, wyróżniki ekonomiczne, kulturowe i społeczne bądź niepełnosprawność fizyczną.

b) Zapewnianie równości dostępu do wyższego wykształcenia powinno zacząć się od wzmocnienia i, jeśli trzeba, reorganizacji powiązań szkolnictwa wyższego ze wszystkimi poziomami edukacji, zwłaszcza z kształceniem na poziomie średnim. Instytucje szkolnictwa wyższego powinny być postrzegane i faktycznie powinny stanowić część jednolitego systemu edukacji, rozpoczynającej się we wczesnym dzieciństwie kształceniem na poziomie podstawowym, a następnie oznaczającej kształcenie trwające przez całe życie. Placówki szkolnictwa wyższego muszą aktywnie współpracować z rodzicami, szkołami, studentami oraz różnymi ugrupowaniami społeczno-ekonomicznymi i społecznościami.

Szkolnictwo średnie powinno nie tylko wykształcić dobrze przygotowanych kandydatów na studia dzięki rozwijaniu zdolności uczenia się, ale także otwierać drogę do aktywnego życia, przygotowując do podjęcia wielu różnych zawodów. Dostęp do wyższego wykształcenia powinien także pozostać otwarty dla tych, którzy kończą szkoły średnie o profilu ogólnym lub innym bądź też mają kwalifikacje do podjęcia studiów, niezależnie od wieku i bez żadnej dyskryminacji.

c) Gwałtowny wzrost zapotrzebowania na kształcenie na poziomie wyższym wymaga, tam gdzie to ma zastosowanie, by polityka dotycząca dostępu do szkolnictwa wyższego przyznawała w przyszłości pierwszeństwo kryteriom opartym na kwalifikacjach jednostki, jak to określono w art. 3a powyżej.

d) Należy podejmować intensywne działania w celu ułatwienia dostępu do wyższego wykształcenia członkom pewnych konkretnych grup, takich jak autochtoni, mniejszości kulturowe i językowe, grupy znajdujące się w gorszej sytuacji materialnej, narody żyjące pod okupacją oraz osoby niepełnosprawne, ponieważ te grupy, społeczności i jednostki mogą mieć zdolności i doświadczenia o wielkiej wartości dla rozwoju społeczeństw i narodów. Pomoc materialna i odpowiednie rozwiązania w sferze edukacji mogą pomóc wymienionym grupom w przezwyciężeniu trudności w dostępie do kształcenia na poziomie wyższym oraz w kontynuowaniu tego kształcenia.

Artykuł 4. Wspieranie roli kobiet i poszerzanie ich udziału w kształceniu

a) Mimo znacznego wzrostu dostępności wyższego wykształcenia dla kobiet, w wielu miejscach na świecie różne przeszkody społeczno-ekonomiczne, kulturowe i polityczne nadal utrudniają im dostęp do kształcenia i pełną integrację. Pokonanie tych trudności pozostaje pilnym priorytetem w procesie rozwijania sprawiedliwego i niedyskryminującego systemu szkolnictwa wyższego, do którego dostęp ma być oparty na kwalifikacjach.

b) Konieczne są dalsze starania mające na celu wyeliminowanie w szkolnictwie wyższym wszelkich stereotypów dotyczących płci, zapewnienie odpowiedniego udziału przedstawicieli obu płci w różnych dyscyplinach wiedzy oraz ugruntowanie uczestnictwa kobiet na wszystkich poziomach i we wszystkich dziedzinach, w których są one niedoreprezentowane, a zwłaszcza zwiększenie ich aktywnego udziału w procesie decyzyjnym.

c) *Gender studies*³ powinny być rozwijane oraz wspierane jako dziedzina wiedzy o strategicznym znaczeniu dla transformacji szkolnictwa wyższego i społeczeństwa.

d) Należy podjąć starania mające na celu wyeliminowanie barier politycznych i społecznych, z powodu których kobiety są niewystarczająco reprezentowane, a zwłaszcza umacniać aktywne uczestnictwo kobiet w instytucjach politycznych oraz procesach decyzyjnych nie tylko w ramach systemu szkolnictwa wyższego, ale także we wszystkich innych sferach.

³ Termin ten nie ma odpowiednika w języku polskim, chodzi o studia nad aspektami kulturowymi i społecznymi płci (przyp. tłum.).

Artykuł 5. Rozwój wiedzy poprzez prowadzenie badań w dziedzinie nauk przyrodniczych, sztuki i humanistyki oraz upowszechnianie wyników badań

a) Rozwój wiedzy poprzez prowadzenie badań stanowi istotną funkcję wszystkich systemów szkolnictwa wyższego. Systemy te powinny prowadzić studia II stopnia (przygotowujące do pracy badawczej). Innowacje, interdyscyplinarność i transdyscyplinarność powinny być wspierane i rozwijane w programach nastawionych na długofalowe cele oraz potrzeby społeczne i kulturowe. Konieczne jest utrzymanie właściwej równowagi między badaniami podstawowymi i stosowanymi.

b) Instytucje szkolnictwa wyższego winny dbać o to, by wszyscy członkowie społeczności akademickiej zaangażowani w badania mieli zapewnione odpowiednie możliwości rozwoju, zasoby i wsparcie. Prawa własności intelektualnej wyników badań powinny być wykorzystywane z pożytkiem dla dobra ludzkości, a wyniki – chronione przed niewłaściwym użytkowaniem.

c) W ramach państwowej, regionalnej i międzynarodowej polityki badawczo-rozwojowej należy wspierać badania we wszystkich dyscyplinach, w naukach humanistyczno-społecznych (w tym badania nad edukacją, m.in. nad szkolnictwem wyższym), technicznych, ścisłych, w matematyce i informatyce, a także sztukach pięknych. Szczególnie ważne jest wspieranie możliwości badawczych tych instytucji szkolnictwa wyższego, w których wysoka jakość kształcenia akademickiego i badań idą w parze; następuje tam wzajemne stymulowanie wysokiej jakości. Placówki takie powinny koniecznie uzyskać wsparcie materialne i finansowe ze źródeł publicznych oraz prywatnych.

Artykuł 6. Nastawienie na długookresowe dostosowanie

a) Dostosowanie w szkolnictwie wyższym powinno być rozumiane w kategorii zgodności między oczekiwaniami społecznymi a tym, czym zajmują się instytucje edukacyjne. Dostosowanie takie wymaga zachowania standardów etycznych i obiektywizmu politycznego oraz dysponowania przez uczelnie odpowiednimi możliwościami. Wymaga także lepszego wyartykułowania problemów społecznych i świata pracy, oparcia się na długofalowych celach i potrzebach społecznych, z poszanowaniem dla różnych kultur i ochrony środowiska. Podstawowym zadaniem jest zapewnienie zarówno dostępu do wykształcenia ogólnego, jak i do konkretnie ukierunkowanego wykształcenia zawodowego, często interdyscyplinarnego. Kształcenie powinno koncentrować się na rozwoju umiejętności i uzdolnień, które dają jednostkom odpowiednie przygotowanie do życia w różnych zmieniających się warunkach oraz do tego, by mogły one zmieniać zawód.

b) Szkolnictwo wyższe powinno wzmocniać swą służebną rolę wobec społeczeństwa, a zwłaszcza działalność skierowaną na likwidację nędzy, przemocy, analfabetyzmu, głodu, degradacji środowiska i chorób, przede wszystkim przez podejście interdyscyplinarne i transdyscyplinarne w analizowaniu tych zagadnień.

c) Szkolnictwo wyższe powinno zwiększać swój wkład w rozwój całego systemu edukacyjnego, przede wszystkim poprzez lepsze kształcenie nauczycieli, doskonalsze programy nauczania i prowadzenie badań nad edukacją.

d) Celem szkolnictwa wyższego powinno być tworzenie nowego społeczeństwa, bez przemocy i wyzysku, składającego się z dobrze wykształconych, wysoko motywowanych i uczciwych jednostek.

Artykuł 7. Wzmacnianie współdziałania ze środowiskiem pracy, analiza i prognozowanie potrzeb społecznych

a) W gospodarce – charakteryzującej się zmianami oraz powstawaniem nowych paradygmatów produkcyjnych opartych na wiedzy i na jej zastosowaniach, a także na szerokim wykorzystaniu informacji – należy umacniać i odnawiać więzy między szkolnictwem wyższym, rynkiem pracy i innymi grupami otoczenia społecznego.

b) Więzy ze światem pracy mogą być umacniane poprzez uczestnictwo jego przedstawicieli w zarządzaniu instytucjami szkolnictwa wyższego, zwiększone wykorzystanie krajowych i międzynarodowych możliwości jednoczesnej pracy i studiów (zarówno studentów, jak i nauczycieli), wymianę personelu między instytucjami reprezentującymi sferę praktyki a placówkami szkolnictwa wyższego oraz lepsze dostosowanie programów studiów do praktyki.

c) Instytucje szkolnictwa wyższego, jako źródło kształcenia zawodowego, aktualizowania wiedzy i edukacji ustawicznej, powinny stale uwzględniać tendencje występujące w praktyce zawodowej oraz w poszczególnych działach nauki, techniki i gospodarki. Aby móc odpowiadać na wymagania rynku pracy, placówki szkolnictwa wyższego i instytucje działające w sferze praktyki powinny wspólnie opracowywać i oceniać programy kształcenia, porównując uprzednie i aktualne wyniki oceny tych programów, ze zwróceniem szczególnej uwagi na łączenie teorii z praktyką w kształceniu zawodowym. Pełniąc funkcje prognostyczne, instytucje szkolnictwa wyższego powinny wносить wkład w tworzenie nowych miejsc pracy i nowych zawodów.

d) Głównym zadaniem szkolnictwa wyższego powinno się stać rozwijanie przedsiębiorczości i umiejętności wyzwalania inicjatyw, w celu zwiększenia możliwości zatrudnienia absolwentów, od których w coraz większym stopniu będzie się oczekiwać, że staną się nie tylko osobami poszukującymi pracy, ale przede wszystkim twórcami miejsc pracy. Placówki szkolnictwa wyższego powinny stwarzać studentom szansę pełnego rozwinięcia ich zdolności oraz poczucia odpowiedzialności społecznej, powinny kształcić ich po to, by stali się rzeczywistymi uczestnikami społeczeństwa demokratycznego i promotorami zmian.

Artykuł 8. Różnorodność nastawiona na zwiększenie równości szans

a) Zróżnicowanie modeli szkolnictwa wyższego oraz metod i kryteriów rekrutacji na studia jest niezwykle istotne ze względu na konieczność zarówno sprostania większemu zapotrzebowaniu na kształcenie w skali międzynarodowej, jak i zapewnienia dostępu do różnych form edukacji oraz rozszerzenia dostępności do kształcenia w ciągu całego życia, zgodnie z elastycznymi zasadami wchodzenia do systemu szkolnictwa wyższego i wychodzenia z tego systemu.

b) Zróżnicowane systemy szkolnictwa wyższego charakteryzują się istnieniem nowych typów instytucji, funkcjonowaniem placówek państwowych, prywatnych i nie nas-

tawionych na zysk. Instytucje te powinny oferować szeroki zakres możliwości edukacyjnych: studia prowadzące do uzyskania tradycyjnych stopni naukowych, krótkie kursy, studia w niepełnym wymiarze, elastyczne programy, kursy modularne, kształcenie na odległość itd.

Artykuł 9. Innowacyjność kształcenia: krytyczne myślenie i kreatywność

a) W świecie podlegającym gwałtownym zmianom istnieje wyraźne zapotrzebowanie na nową wizję i paradygmat szkolnictwa wyższego. Szkolnictwo to powinno być nastawione na potrzeby studenta; w większości krajów wymaga ono głębokich reform i prowadzenia polityki otwartego dostępu do edukacji, aby służyć coraz bardziej zróżnicowanej klienteli, a treści, metody i formy przekazywania wiedzy powinny być oparte na nowych typach więzi i partnerstwa z otoczeniem społecznym.

b) Szkoły wyższe powinny tak kształcić studentów, by posiadali oni dostateczną wiedzę oraz byli właściwie umotywowanymi obywatelami, którzy potrafią krytycznie myśleć, analizować problemy społeczne, poszukiwać rozwiązań tych problemów i spełniać obowiązki społeczne.

c) Aby zrealizować te cele, być może trzeba będzie zmienić programy kształcenia, stosować nowe, bardziej odpowiednie metody, przekroczyć granice między poszczególnymi dyscyplinami. Należy tworzyć i wspierać nowe metody pedagogiczne i dydaktyczne w celu umożliwienia rozwoju umiejętności, kompetencji i zdolności komunikowania się, kreatywnej i krytycznej analizy, niezależnego myślenia i pracy zespołowej w wielokulturowych społecznościach, w których kreatywność wymaga również łączenia wiedzy tradycyjnej lub o lokalnym znaczeniu z *know-how* oraz z wysokim poziomem wiedzy i technologii. Zmienione programy kształcenia powinny uwzględniać problemy płci oraz konkretny kontekst kulturowy, historyczny i ekonomiczny danego kraju. W programach wszystkich dyscyplin należy uwzględnić wiedzę o prawach człowieka i potrzebach społecznych na całym świecie, dotyczy to zwłaszcza dziedzin przygotowujących do pełnienia funkcji przedsiębiorców. Istotną rolę w tworzeniu programów powinni odgrywać nauczyciele akademicy.

d) Nowe metody kształcenia będą również zakładać wykorzystanie nowych typów podręczników. Muszą także być połączone z nowymi metodami sprawdzania wiedzy, które będą stymulować nie tylko doskonalenie pamięci, lecz również zdolność rozumienia, praktyczne umiejętności zawodowe oraz kreatywność.

Artykuł 10. Kadra akademicka i studenci jako główni aktorzy

a) Aktywna polityka doskonalenia kadry jest istotnym elementem funkcjonowania szkolnictwa wyższego. Trzeba jasno określić zadania nauczycieli akademickich, którzy, zamiast być wyłącznie źródłem wiedzy, winni koncentrować się na nauczaniu studentów, jak oni sami powinni się uczyć i jak wykazywać inicjatywę. Należy stworzyć w szkolnictwie wyższym odpowiednie gwarancje dotyczące realizacji badań oraz aktualizowania i rozwijania umiejętności pedagogicznych nauczycieli akademickich poprzez odpowiednie programy rozwoju kadry, zachęcanie do ciągłych innowacji w programach studiów i metodach kształcenia się, a także zapewnianie odpowiedniego statusu zawodowego i finansowego kadry oraz wspieranie doskonałości w badaniach i kształceniu, będące odzwier-

ciędnym przepisem zawartego w *Rekomendacjach dotyczących statusu kadry akademickiej* przyjętych przez Generalną Konferencję UNESCO w listopadzie 1997 r. W tym celu należy przywiązywać większą wagę do doświadczeń międzynarodowych. Ponadto – ze względu na rolę szkolnictwa wyższego w procesie kształcenia ustawicznego – doświadczenie nauczycieli uczestniczących w tym procesie, zdobyte poza instytucją szkolnictwa wyższego, powinno być uznane jako odpowiednie przygotowanie (kwalifikacje) tej kadry.

b) Placówki szkolnictwa wyższego powinny określić jasną politykę przygotowania nauczycieli przedszkolnych oraz nauczycieli szkół podstawowych i średnich, wprowadzając odpowiednie bodźce stymulujące do ciągłych innowacji i wykorzystywania najlepszych doświadczeń w metodach nauczania oraz do poznawania różnych stylów uczenia się. Niezmiernie ważne jest dobre wyszkolenie personelu administracyjnego i technicznego.

c) Decydenci państwowi i instytucjonalni powinni traktować studentów jako głównych partnerów i uczestników odnowy szkolnictwa wyższego oraz przywiązywać największą wagę do zaspokajania ich potrzeb. Studenci powinni uczestniczyć w przedsięwzięciach mających wpływ na procesy kształcenia, w ocenianiu i unowocześnianiu metod i programów kształcenia, a także – w obowiązujących ramach instytucjonalnych – brać udział w formułowaniu polityki i zarządzaniu instytucją szkolnictwa wyższego. Ponieważ studenci mają prawo organizowania się i reprezentacji, stwarza to pewne gwarancje ich zaangażowania w wyżej wymienione sprawy.

d) W celu pomocy studentom w podejmowaniu kształcenia na poziomie wyższym w dowolnym wieku, należy rozwijać doradztwo we współpracy z organizacjami studentkami oraz uwzględniać potrzeby coraz bardziej zróżnicowanej społeczności studiujących. Oprócz osób zdających na studia bezpośrednio po ukończeniu szkoły średniej lub pomaturalnej, należy także brać pod uwagę potrzeby osób, które opuściły uczelnie i powracają na nie w ramach kształcenia ustawicznego. Rozwój doradztwa jest ważny ze względu na konieczność lepszego dostosowania kierunków studiów i przedmiotów do potrzeb studentów oraz zmniejszenia odsiewu w trakcie studiów. Studenci, którzy z różnych względów przerywają kształcenie, powinni mieć możliwość powrotu na studia w dowolnym momencie.

OD WIZJI DO DZIAŁANIA

Artykuł 11. Ocena jakości

a) Jakość w szkolnictwie wyższym to pojęcie wielowymiarowe, które powinno odnosić się do wszystkich jego funkcji i elementów: kształcenia, programów, badań, kompetencji akademickich (*scholarship*), kadry, studentów, budynków, sprzętu, usług dla społeczeństwa jako całości oraz dla otoczenia społecznego danej uczelni. Wewnętrzne samoceny i zewnętrzne oceny – przeprowadzane w sposób jawny przez niezależnych specjalistów, w miarę możliwości z udziałem ekspertów międzynarodowych – są niezbędne dla poprawy jakości. Należy utworzyć niezależne krajowe organy i określić porównawcze standardy jakości, uznawane na poziomie międzynarodowym. W celu uwzględnienia różnorodności i unikania ujednociania należy przywiązywać odpowiednią wagę do konkretnego kontekstu instytucjonalnego, narodowego i regionalnego. Kręgi osób zaintere-

sowanych powinny uczestniczyć w ocenianiu, stając się integralną częścią instytucjonalnego procesu oceny.

b) Zapewnianie jakości wymaga również tego, aby szkolnictwo wyższe miało wymiar międzynarodowy, tzn. aby następowała wymiana wiedzy i nauczycieli akademickich oraz utrzymywane były wzajemne kontakty, a także by prowadzono międzynarodowe projekty badawcze, w których uwzględniane byłyby wartości kulturowe poszczególnych narodów.

c) Dla zdobycia i utrzymania jakości w skali ogólnokrajowej, regionalnej lub międzynarodowej szczególnie istotne są pewne warunki, np. staranna selekcja oraz stałe doskonalenie kadry akademickiej – zwłaszcza przez wspieranie odpowiednich programów jej rozwoju, w tym metodologii kształcenia – a także mobilność między krajami, placówkami szkolnictwa wyższego a środowiskiem pracy oraz mobilność studentów w ramach danego kraju i między krajami. Ważnym narzędziem w tym procesie są nowe technologie informatyczne, ponieważ mają one istotny wpływ na procesy zdobywania wiedzy i *know-how*.

Artykuł 12. Potencjał oraz wyzwania nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych

Gwałtowny rozwój nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych będzie nadal zmieniał sposoby nabywania, przekazywania oraz rozwoju wiedzy. Należy także zauważyć, iż nowe technologie oferują możliwości innowacji w zakresie treści, przedmiotów i metod dydaktycznych oraz umożliwiają zwiększenie dostępności wyższego wykształcenia. Trzeba jednak pamiętać, że nowe technologie informatyczne nie redukują potrzeby istnienia nauczycieli, tylko zmieniają ich rolę w procesie kształcenia oraz że podstawową sprawą jest ciągły dialog, który pozwala na przetwarzanie informacji w wiedzę i na jej rozumienie. Instytucje szkolnictwa wyższego powinny pełnić przewodnią rolę w ukazywaniu korzyści oraz potencjału nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych, w zapewnianiu jakości, a także utrzymywaniu wysokich standardów praktyki edukacyjnej i jej wyników, z uwzględnieniem otwartości (jawności), sprawiedliwości i międzynarodowej współpracy poprzez:

a) angażowanie się w sieć obejmującą współpracę, transfer technologii, stwarzanie możliwości, przygotowywanie materiałów dydaktycznych oraz dzielenie się doświadczeniem dotyczącym ich zastosowania w kształceniu, szkoleniu i w badaniach, dzięki czemu wiedza stanie się dostępna dla wszystkich;

b) stwarzanie nowych warunków uczenia się, poczynając od możliwości nauki na odległość, a kończąc na wirtualnych placówkach i systemach szkolnictwa wyższego, które umożliwiają zniesienie ograniczeń wynikających z odległości, oraz rozwój systemów edukacyjnych o wysokiej jakości, dzięki czemu będą one służyć postępowi ekonomicznemu i demokratyzacji, a także przyczyniać się do realizacji innych priorytetów społecznych, zapewniając zarazem, by wirtualna infrastruktura edukacyjna, wykorzystująca sieci regionalne, kontynentalne i globalne, funkcjonowała w sposób respektujący tożsamość kulturową i społeczną;

c) uwzględnianie faktu, że przy wykorzystywaniu technologii informatycznych i komunikacyjnych do celów edukacyjnych należy zwrócić szczególną uwagę na konieczność usunięcia dużych nierówności między poszczególnymi krajami oraz wewnątrz nich

w dostępie do nowych technologii informatycznych i komunikacyjnych oraz stopniu przygotowania odpowiednich zasobów;

d) adaptację technologii informatycznych i komunikacyjnych do potrzeb krajowych, regionalnych oraz lokalnych, a także odpowiednie zarządzanie systemami technicznymi, edukacyjnymi i instytucjonalnymi;

e) umożliwienie sprawiedliwego dostępu do edukacji, wzmocnienie infrastruktury w tej dziedzinie oraz upowszechnianie technologii informatycznych i komunikacyjnych w społeczeństwie dzięki międzynarodowej współpracy przy realizacji celów i interesów wszystkich krajów, zwłaszcza krajów rozwijających się;

f) ścisłe podążanie za rozwojem społeczeństwa wiedzy, w celu zagwarantowania wysokiej jakości kształcenia, oraz stosowanie przepisów zapewniających równy dostęp do studiów;

g) uwzględnianie nowych możliwości stwarzanych przez technologie informatyczne i komunikacyjne ze świadomością, że instytucje szkolnictwa wyższego wykorzystują te technologie w celu modernizacji pracy, nie zaś że technologie informatyczne i komunikacyjne przekształcają instytucje szkolnictwa wyższego z realnych w wirtualne.

Artykuł 13. Wzmocnienie zarządzania i finansowania szkolnictwa wyższego

a) Aby zapewnić odpowiednio ukierunkowane zarządzanie i oszczędne wykorzystanie zasobów, zarządzanie i finansowanie szkolnictwa wyższego wymaga odpowiedniego planowania, a także strategii opartej na partnerstwie między placówkami szkolnictwa wyższego a państwowymi i krajowymi organami planowania oraz koordynacji. Instytucje szkolnictwa wyższego powinny przejąć nowoczesne praktyki zarządzania, odpowiadające potrzebom ich środowisk. Osoby zarządzające szkolnictwem wyższym powinny umieć reagować na zmiany warunków działania uczelni, być kompetentne i zdolne do prowadzenia systematycznej oceny efektywności procedur oraz zasad działania administracji za pomocą mechanizmów zewnętrznych i wewnętrznych.

b) Instytucje szkolnictwa wyższego powinny cieszyć się autonomią w zarządzaniu swoimi sprawami wewnętrznymi, ale musi się z nią łączyć jasna i przejrzysta odpowiedzialność wobec rządu, parlamentu, studentów i społeczeństwa.

c) Podstawowym celem kierownictwa instytucji szkolnictwa wyższego powinno być wzmocnienie misji instytucjonalnej poprzez zapewnienie wysokiej jakości kształcenia, szkolenia i badań oraz usług dla społeczeństwa. Te cele wymagają zarządzania łączącego wizję społeczną, w tym rozumienia kwestii globalnych, z umiejętnościami skutecznego zarządzania. Przywództwo w szkolnictwie wyższym ma więc podstawowe znaczenie i może być znacznie wzmocnione poprzez dialog ze wszystkimi zainteresowanymi stronami, zwłaszcza nauczycielami i studentami. Należy zapewnić udział kadry akademickiej w organach zarządzających szkolnictwem wyższym, w ramach przyjętych rozwiązań instytucjonalnych, pamiętając jednak o potrzebie utrzymania rozsądnych rozmiarów tych organów.

d) Niezwykle ważny jest rozwój współpracy między Północą a Południem w celu zapewnienia finansowania koniecznego dla wzmocnienia szkolnictwa wyższego w krajach rozwijających się.

Artykuł 14. Finansowanie szkolnictwa wyższego jako służby publicznej

Finansowanie szkolnictwa wyższego wymaga zasobów publicznych i prywatnych. Rola państwa w tej kwestii jest bardzo istotna.

a) Zakres zróżnicowania źródeł finansowania odzwierciedla wsparcie, jakiego społeczeństwo udziela szkolnictwu wyższemu. Wsparcie to musi nadal być wzmacniane w celu zapewnienia szkolnictwu wyższemu rozwoju, zwiększania jego efektywności i utrzymania jakości oraz zapewniania zgodności z potrzebami społecznymi. Publiczne wsparcie dla szkolnictwa wyższego i badań jest sprawą kluczową dla zapewnienia realizacji jego misji zarówno edukacyjnej, jak i społecznej.

b) Społeczeństwo musi wspierać szkolnictwo na wszystkich poziomach, w tym szkolnictwo wyższe, biorąc pod uwagę jego rolę w promowaniu zrównoważonego wzrostu ekonomicznego, społecznego i kulturalnego. Mobilizacja na rzecz realizacji tego celu zależy od świadomości społecznej oraz zaangażowania sektora publicznego i prywatnego gospodarki, parlamentu, mediów, organizacji rządowych i pozarządowych, studentów i instytucji szkolnictwa wyższego, rodzin i wszystkich aktorów społecznych.

Artykuł 15. Dzielenie się wiedzą i *know-how* poprzez granice oraz kontynenty

a) Zasada solidarności i prawdziwego partnerstwa między instytucjami szkolnictwa wyższego na całym świecie jest sprawą kluczową dla kształcenia w tych dziedzinach, które pomagają w zrozumieniu kwestii globalnych, roli demokratycznego zarządzania oraz kwalifikowanych kadr w rozwiązywaniu tych problemów, a także w rozumieniu zasad współżycia z różnymi kulturami i wartościami. Praktyka wielojęzyczności, programy wymiany studentów i kadry nauczycielskiej oraz więzy instytucjonalne wspierające współpracę intelektualną i naukową powinny stanowić integralną część systemów szkolnictwa wyższego.

b) Zarówno w krajach wysoko rozwiniętych, jak i rozwijających się, a zwłaszcza słabo rozwiniętych, w stosunkach między instytucjami szkolnictwa wyższego powinny panować zasady współpracy opartej na solidarności, uznaniu i wzajemnym wsparciu, partnerstwo autentyczne, tzn. takie, które sprawiedliwie służy interesom partnerów, oraz zasada dzielenia się wiedzą i *know-how* poprzez granice. Należy zwrócić uwagę na potrzebę ochrony szkolnictwa wyższego w regionach targanych konfliktami lub klęskami żywiołowymi. Dlatego też zarówno programy kształcenia, jak i proces dydaktyczny powinny mieć wymiar międzynarodowy.

c) Należy ratyfikować oraz wdrożyć regionalne i międzynarodowe przepisy dotyczące uznawania studiów, w tym świadectw umiejętności, kompetencji i uzdolnień absolwentów, dzięki czemu ułatwi się studentom zmianę kierunku studiów, mającą na celu umożliwienie mobilności w ramach poszczególnych systemów krajowych i między tymi systemami.

Artykuł 16. Od „drenażu mózgów” do „pozyskiwania mózgów”

Drenaż mózgów musi być zahamowany, ponieważ pozbawia on kraje rozwijające się i kraje przechodzące transformację wysoko kwalifikowanych fachowców niezbędnych dla

przyspieszenia rozwoju społeczno-gospodarczego tych państw. Międzynarodowe programy współpracy powinny być oparte na długofalowym partnerstwie między instytucjami na Południu i Północy oraz zachęcać do współpracy między krajami Południa. Za priorytetowe należy uznać – wprowadzane w krajach rozwijających się – programy edukacyjne realizowane w tzw. centrach doskonałości, tworzących sieci regionalne i międzynarodowe oraz prowadzących krótkookresowe specjalistyczne, intensywne studia zagraniczne. Trzeba tworzyć środowiska przyciągające i utrzymujące kadry kwalifikowane – bądź przez politykę państwa, bądź też dzięki ustaleniom międzynarodowym umożliwiającym powrót wysoko kwalifikowanych naukowców i badaczy do ich rodzinnych krajów na stałe lub na pewien czas. Jednocześnie w krajach tych należy położyć nacisk na proces „pozyskiwania mózgów” poprzez programy współpracy, które – dzięki wymiarowi międzynarodowemu – pozwalają tworzyć i umacniać krajowe instytucje szkolnictwa oraz umożliwiają pełne wykorzystanie rodzimego potencjału. Szczególnie ważne są tu doświadczenia uzyskane dzięki programowi tworzenia katedr UNITW1N/UNESCO oraz zasady zawarte w regionalnych konwencjach o uznawaniu stopni i dyplomów w szkolnictwie wyższym.

Artykuł 17. Partnerstwo i sojusze

Partnerstwo i sojusze między zainteresowanymi stronami: decydentami państwowymi i instytucjonalnymi, kadrami nauczycielską i pomocniczą, badaczami i studentami, personelem administracyjnym i technicznym w placówkach szkolnictwa wyższego, światem pracy i różnymi grupami społecznymi, to potężna siła w ukierunkowaniu zmian. Istotnymi uczestnikami tego procesu są również organizacje pozarządowe. Dlatego też partnerstwo oparte na wspólnych interesach, wzajemny szacunek i wiarygodność powinny być głównym wzorem powiązań w procesie odnowy szkolnictwa wyższego.

My, uczestnicy Światowej Konferencji poświęconej szkolnictwu wyższemu, przyjmujemy tę deklarację oraz potwierdzamy prawo wszystkich ludzi do wykształcenia, a także prawo do studiów wyższych, do których dostęp ma się opierać na zdolnościach i kwalifikacjach jednostek.

Zobowiązujemy się działać wspólnie w ramach naszych osobistych i zespołowych obowiązków, poprzez podejmowanie koniecznych kroków przy realizacji zasad dotyczących szkolnictwa wyższego zawartych w *Powszechnej deklaracji praw człowieka* oraz *Konwencji przeciwko dyskryminacji w edukacji*.

Potwierdzamy nasze zaangażowanie w pokój. W tym celu jesteśmy zdecydowani uznać za priorytet edukację dla pokoju oraz uczestniczyć w obchodach Międzynarodowego Roku Kultury Pokoju w roku 2000.

Przyjmujemy światową deklarację *Szkolnictwo wyższe w XXI wieku: od wizji do działania*. Aby osiągnąć cele określone w tej deklaracji, a zwłaszcza podjąć bezzwłoczne działania, sformułowaliśmy *Program ramowy priorytetowych działań na rzecz zmian oraz rozwoju szkolnictwa wyższego*.